

Пламен Павлов

ЗАБРАВЕНОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ

БЪЛГАРСКА **ИСТОРИЯ**

© Пламен Павлов, *автор*

© Веселин Асенов, Теодор Борисов, *редактори*

© Мария Венедикова, Диана Благоева, *коректори*

© Александра Младенова, *графично оформление и корица*

„БИ 93“ ООД
София, 2024 г.

ISBN: 978-619-7688-32-0

Пламен Павлов

ЗАБРАВЕНОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ

ново допълнено издание

София
2024

Съдържание

Забравеното, но и незабравимо Българско средновековие (Встъпителни думи)	7
1. Кубер и „двойното начало“ на средновековна България	10
2. Кан Тервел и неговите съвременници	17
3. „Българската криза“ през втората половина на VIII век	24
4. Кървавото лято на 811 година	37
5. Загадъчните владетели между Крум и Омуртаг	44
6. Българската власт отвъд Тимок и Морава (краят на VII – средата на IX в.)	48
7. „Осмият“ от Седмочислениците	57
8. Цар Симеон Велики и „историята на гревните“	65
9. „Светият цар“ Петър (927 – 969), българската гържавност, духовност и култура	73
10. Последните дни на цар Самуил	79
11. Владимировият кръст – неизвестна реликва от времето на цар Самуил и неговите наследници	86

12. Пресиан II – последният владетел на Първото българско царство (1018 г.)	91
13. Загадката Петър Делян	101
14. Бунтът на граничаря Нестор	107
15. Трагъл и въстанието на павликяните (1084 – 1086)	113
16. Методите на „психологическата война“ във въстанието на Петър и Асен	121
17. Към психологическия портрет на цар Калоян (1197 – 1207) и неговата политика	129
18. Военните съюзници на Второто българско царство	137
19. Иван Асен II „в страната на русите“	150
20. „Латинските“ влияния в средновековна България	158
21. „Снощи татари минаха...“	167
22. „Царю Александре, твоят митничар да взема според закона...“	176
23. Многото „Българи“ през XIV век	182
24. Българите и турската експанзия в Мала Азия (краят на XIII – средата на XIV в.)	186

25. Константин и Фружин: залезът на средновековната българска държавност	201
26. Търновската патриаршия – „Великата църква майка“	207
27. Патриарх Йосиф II и неговите ученици	227
28. Българи начело на Печката патриаршия	234
29. „Първите дами“ на Българското средновековие	246
30. Българите и ислямът – ранни контакти и характерни случаи на промяна на вярата	260
Литература	280

Забравеното, но и незабравимо Българско средновековие (Встъпителни гуми)

През 2019 г. Сдружение „Българска история“ издаде моята книга „Забравеното Средновековие“, която, както се оказа, се възприема много положително от читателите. Автор на идеята, както и на заглавието – само по себе си една добронамерена провокация, е Марио Мишев, с когото обсъдихме необходимостта от подобно издание. Искам специално да отбележа, че моите млади приятели от Сдружение „Българска история“ изградиха едно от водещите издателства за книги, посветени на българската история и култура – както научно-популярни, така и напълно академични, но и за спомени, стари ценни издания, превърнали се в библиографска рядкост, и т.н. Ако трябва да посочим някаква по-особена, физиономична особеност за книгите, издадени от Сдружение „Българска история“, тя е строгото придържане към историческите факти и постиженията на съвременната наука, от една страна, от друга – безспорно четивният език и стил. Последното в значителна степен се дължи и на възискателността на издателството и неговите редактори, способни деликатно да убедят авторите (по правило достатъчно твърдоглави!) в правотата на избрания подход. Още повече че става дума за една все по-възискателна и мислеща аудитория, която се (само)изгражда благодарение и на тези книги...

В първото издание на „Забравеното Средновековие“ преценихме, че оптималният брой е двадесет пет „истории“, които читателят ще възприеме, без да бъде отегчен от една все пак отдалечена от нас историческа реалност. Както се оказва обаче, хоризонтът на нашата интелигентна публика е все по-широк, което може само да ни радва и да ни мотивира да продължим в същата посока. По тази причина в настоящото допълнено издание на „Забравеното Средновековие“ сме включили още пет статии и студии, някои от които със сравнително сериозен обем поради самата си тематика. Същевременно статиите от предишното издание на книгата са осъвременени с посочването на изследванията по съответните научни проблеми, публикувани през изминалите пет години. Не на последно място, оставяме верни на основната идея да бъде хвърлена нова светлина върху малко познати събития и личности, контакти и конфликти, взаим-

ни политически, културни и духовни влияния между средновековна България и други страни и народи.

Вродената човешка любознателност, вълнението от досега с миналото и стремежът за неговото преосмисляне намират особено благодатна почва, когато става дума за Българското средновековие. Колкото и да сме привързани към новата и най-новата история, именно Средновековието за нас притежава особено очарование, което излиза извън думите... Затова, както и в предишното издание, не мога да устоя на изкушението да цитирам части от едно стихотворение от все по-далечната 2001 г. Тогава по инициатива на бесарабските ни сънародници няколкостотин българи от много страни се събрахме пред могилата на прародителя Кубрат при селцето Мала Перешчепина в Полтавска област на Украйна.

Защо ли
някой някъде
извън
и сред човешкия нравуняк
таеше дъх, не дишаше
неразпознат...

Шена пясък,
полъх в клоните
на онзи бор,
гледаше ме през окомото на онази птица...

Никога не беше умирал,
беше там
огромен и невидим –

по принцип очевидното
е незабележимо.

Да, много често очевидното се оказва трудно забележимо... Донякъде провокативното заглавие на книгата с характеристиката „забравено“ би могло да предизвика резерви, особено при нарастващата „планина от книги“ – академични и научно-популярни, исторически ро-

мани и филми, да не говорим за специализирани сайтове и фейсбук групи... И все пак не трябва ли честно да си признаем, че Средновековието продължава да е някак си отстранено от тъканта на българската национална традиция? За това, разбира се, има достатъчно причини, но в нашия национален пантеон и календар продължават безалтернативно да доминират личностите и събитията от XIX – XX в. Ако споделяме това, молбата ми е тази позиция да не бъде възприемана като виждане на специалист по средновековна история, обсебен от своето житие-битие на преподавател по средновековна България, Византия и Балканите в продължение на четири десетилетия. Дори да изглежда нескромно, ще помоля читателя да не забравя, че самият аз съм автор на десетки научни и вестникарски статии за събития и личности от Българското национално възраждане и модерната история, включително на две „дебели“ книги за Апостола на свободата Васил Левски... Казаното по-горе обаче ни загъждава да си спомним, че през вековете на робството и последвалите след Освобождението десетилетия историческата памет за средновековна България е породила в нашата национална психика изключителен пиетет към нейните личности и събития. Изпълнените с романтика, героизъм, изпитания и тайнственост времена на „Великото царство България“ възбудват Петър Богдан, Паисий Хилендарски, Георги Раковски, Добри Чинтулов, Петко Р. Славейков, Добри Войников, Любен Каравелов, Васил Левски, Христо Ботев... Имената на изявените ни средновековни владетели са знаме за въстаналите срещу чуждата тирания българи през април 1876-а и Илинген – Преображение на 1903-та.

Големите ни историци от XIX и XX в., чиито имена са цитирани неведнъж в тази книга, не могат да избягат напълно от емоционалното съпреживяване на миналото, на помислите и делата на нашите далечни предци. Обективно погледнато, и не трябва! Колкото и да е странно за някои, нашето отношение към средновековна България не се е променило кой знае колко дори във времената на „глобалното село“, високите технологии и изкуствения интелект. И не е необходимо да се променя, защото е неотменна частица от нашата човешка и българска същност, без която не можем.

Велико Търново
16 януари 2024 г.

1. Кубер и „двойното начало“ на средновековна България

Феноменът с двете „Българи“, родили се по нашите земи през втората половина на VII в. – държавата на Аспарух на Дунав и онази на Кубер в Керамисийското поле (земите около Прилеп, Битоля и Лерин/Флорина), все още остава слабо познат на широката публика. Изследванията на съвременни македонски археолози като проф. Иван Микулчич, проф. Блага Алексова и др. показват, че през VII – IX в. във Вардарска Македония етнодемографската картина е повече от показателна. Нека „дадем гумата“ на самия проф. Иван Микулчич:

Славянските набези към южната част на Балканите за нас нямат голямо значение, защото градският живот в Македония, кажи-речи, е цялостно замрял. Оцелялото ромейско население е избягало на юг или се е оттеглило в по-неприсъпните планински твърдини. В двайсетина по-важни крепости са намерени доказателства за по-късен живот: монети от края на VI и ранния VII в., както и характерни византийски фибули (токи) от същото време. С тях ще изгасне и античната епоха при нас. Исидор от Севиля е отбелязал, че на петата година от царуването на Ираклий, през 614 – 615 г., славяните изцяло окупирали земите на Гърция. За да стигнат там, те са могли по-лесно да прегазят и Македония. За жалост, досега не успяваме да регистрираме археологически (материални) следи от присъствието на славяните в нашето пространство през VII, VIII и по-голямата част от IX век.

Славянската „следа“ се появява едва тогава, когато тези земи влизат в състава на българската държавна със столица Плиска! С други думи, т.нар. славянско, вече българизирано, население, чиито потомци са днешните „македонци“, се заселва по онези места в резултат от политиката на самата България. Всъщност археологическите данни и онези от писмените паметници свидетелстват, че на територията на съвременната Република Северна Македония през VII – IX в. доминират не въображаемите „антични македонци“ и дори не „македонските словени“, а... българите! Какво излиза тогава? Не са ли братята ни по Вардар в някакъв смисъл „повече българи“ дори и от нас, които живеем в скромните предели на Република България? Тези въпроси, така или иначе, чакат своя отговор от страна

на археолозите и историците в съвременните държави Македония и България. И все пак и онова, което знаем от съществуващите исторически извори и археологически открития, решително оборва ненаучните тези на наукоподобната пропаганда, ширеща се от средата на ХХ в. насам в македонските псевдонаучни книги, школки учебници, откровено манипулативни академични, литературни и т.н. творения...

Проблемът за Куберовите прабългари дълго време остава недооценен в историческата наука най-вече поради оскъдните сведения за тази общност. Малко се знае и за връзките между „двете Българи“, въпреки че един надпис на кан Тервел върху скалата на Магарския конник от 705 г. категорично свидетелства за тяхното съществуване. Когато разказват за хазарската агресия срещу Старата Велика България, византийските хронисти не споменават името на Кубер. И все пак данните им за „четвъртия“ и „петия син“ (Кубер и Алцек) са факт. Според Теофан: *А четвъртият и петият [от синовете на кан Кубрат] преминали реката Истър, наричана и Дунав, и единият, като се подчинил на кагана на аварите в аварска Панония, останал там с войската си, а другият достигнал Пентаполис [областта около Равена] до Равена и се подчинил на властта на християните [Византия].*

Кубер и Алцек са принудени да търсят убежище при аварите – традиционните противници на баща им Кубрат, а и на брат им Аспарух. Най-вероятно самите обстоятелства на мащабната хазаро-българска война ги заставят да търсят спасение в пределите на „стенната империя“ в Средна Европа. На територията на Аварския каганат те се появяват поотделно и в различно време, а и съдбата им е различна. Специално за Алцек знаем, че отива в Италия преди смъртта на лангобардския крал Гримоалд (671 г.). Появата на Кубер на аварска територия е поне с няколко години по-късно. Докато Аспарух воюва с аварите в земите на север от Дунавската гелта и Влашката равнина, Кубер е приет от неизвестния по име аварски каган. В южната периферия на Панония братът на Аспарух ръководи не само своите българи, но и т.нар. „сермисиани“ – потомците на отвлеченото „ромейско“ късноантично население, чийто главен град някога е бил Сирмиум/Сирмион (дн. Сремска Митровица в Сърбия). Името „сермисиани“ придобива популярност, въпреки че отвлечените „ромей“ са вторично преселени на север от Дунав – в

поречията на Тиса, Муреш и Криш, където се установяват и самите Куберови българи. На свой ред „ромейската“ по своя характер общност на сермисианите в определена степен се „смесва“ с други народи, на първо място – с българите, като запазва своята християнска вяра, историческия спомен и някакви връзки със старата родина. Твърди се, че числеността им е била около 70 хиляди души, което за онази епоха никак не е малко.

Смята се, че Кубер се преселва на византийска територия против желанието на империята. Дали това е така? Сермисианите са поддържали връзки с Константинопол и Солун. Инициативата за бунт срещу аварите и бягство във Византия е тяхна. С други думи, тръгвайки на юг, Кубер трябва да е имал явното или тайно одобрение на Византия. Приписваните му от автора на „Чудесата на св. Димитър Солунски“ пъклени замисли са констатирани с по-късната дата. Факт е, че византийските власти не се противопоставят на Кубер и дори нареждат на зависимото от тях славянско племе драговити да снабдява хората му с храни.

Според автора на „Чудесата...“ българският владетел решава да се възползва от стремежите на християните към бащините им земи, за да се установи безпрепятствено на византийска територия. Аварският каган се опитва да осуети преселението, но е разбит в няколко сражения, а Кубер пленява част от богатствата на своя доскорошен съюзерен. Тези победи са имали висока психологическа стойност, а ако се върва на „Чудесата...“, Кубер е бил смятан от своите хора за „каган“! Може би след тези впечатляващи успехи той възприема титлата на победения противник. Няма данни това антиаварско въстание, оглавено от Кубер, да е съгласувано с Аспарух. И все пак съвпадението в действията не бива да се игнорира. През 680 г., приблизително по едно и също време, на Балканите се формират „две Българи“. Те имат различни владетели и до известна степен – различна ориентация. Аспарух воюва с империята, принуждавайки император Константин IV Погонат да признае властта му в завладяната територия. За византийските власти Кубер се явява „варварски вожд“ на търсеца убежище общност, но и „архонт“ на ромейско население, което се завръща в бащиното отечество.

Някои учени с основание свързват известните златни съкровища от Вран и Ерсекe (на територията на Албания) именно с Куберо-

вите българи, включително с победата на кан Кубер над аварския каган по време на преселението. С присъствието на Куберовите българи някои изследователи свързват археологическата култура Комани-Круя, господствала в част от днешна Албания през VII – IX в. Приема се, че основните ѝ носители са предците на днешните албанци, но в нея се наблюдава сериозно участие на население, което е носител на т.нар. Салтово-Маяцка култура, позната в земите на Северното Черноморие – древните българи (прабългари). Налице са и определени „панонски“ елементи, които пък могат да бъдат отнесени към „сермисианите“. Не може да има никакво съмнение, че заселването на Куберовия *смесен народ* от древни българи и потомци на античното (в основата си древнотракийско) население в Керамисийското поле е едно от най-значимите събития на седмото столетие.

Създаването на Куберовата „втора България“ на Балканите има своите особености. Първоначалното статукво не задоволява сермисианите, някои от които започват на групи да бягат в земите под пряката власт на императора, най-вече в Солун. Опитите на Кубер да пресече тази нежелателна тенденция, нямат очаквания резултат въпреки увещанията, че единството на *общия народ* трябва да се запази. Тогава Кубер и най-приближеният до него *съветник* Мавър измислят *дяволски план* за превземането на Солун, после за завоевателна война срещу *островите* [в Егейско море], [Мала] Азия и дори срещу *този, който обладаваше императорската власт*.

Тези византийски твърдения навярно са преувеличени, но е ясно, че Кубер е имал сериозни амбиции. След осуетяването на замисъла от страна на ромеите Мавър, с подчинените му готови да влязат в самия Солун българи, е отведен в Цариград, а по-късно – произведен в *патриций* и *архонт* и заселен заедно с хората си в областта на Родопите. Той и оттук поддържа връзки с Кубер, но скоро те са прекъснати от ромейските власти. Най-вероятно опитът за завладяването на Солун се е състоял към 686 – 687 г. Неслучайно император Юстиниан II (първо царуване: 685 – 695) организира наказателен поход срещу българите и солунските славяни. Когато говорят за българите, византийските хронисти не ги делят на „Аспарухови“ и „Куберови“! Това означава, че не само за авторите, но и за техните читатели българите в края на VII в. са единен „организъм“! Може да се допусне,

че Аспарух и Кубер се опитват да изградят единна държава, която има своите „две крила“ според модела на Кубратова България.

Във византийско-българската война през 688 г. Юстиниан разбива българите и преселва хиляди славяни в Мала Азия, начело с Небул. Преселването е извършено по море, а императорът тръгва по суша, използвайки стария римски път Виа Егнатия. В една теснина обаче попада в българска засада и едва успява да се спаси, а войската му понася тежки загуби.

Къде са живеели Куберовите българи? На този въпрос се дават различни, нерядко силно вариращи мнения и предположения. Особено често се лансира предположението, че във времето около историята с Мавър и опита за превземане на Солун Куберовите българи са се придвижили на юг в Солунското поле – в района на античната Пела и край планината Кисос (тур. Хортач), т.е. в непосредствена близост до Солун. Тази теория търси потвърждение в два израза от Тервеловия надпис под Магарския конник, където се казва: *На носотрязания василевс не повярваха моите чичовци в Солун[ско] и си отидоха в Кисиниите...*

Някои данни показват, че територията на Куберовите българи е била обширна: както триделното Керамисийско поле на Прилеп, Битоля (днес в Македония) и Лерин/Флорина (днес в Гърция), така и околни земи, включително на територията на съвременна Албания. Както вече стана дума, спекулациите на казионната македонистка „школа“ в Скопие водят до умишлено игнориране на Куберовите българи. Най-много се умува над тяхната „малобройност“. Наистина след провала на Мавър общността намалява като численост. Няма основание да се мисли обаче, че Куберовата България едва ли не изчезва – напротив, „българите скити“, както ги наричат някои византийски автори, са известни даже и през X в. Всичко това предполага демографски потенциал от десетки хиляди семейства.

Днес разполагаме със сравнително малко сведения за взаимните връзки между Аспарух и Кубер преди 705 г., като изключим българо-византийския сблъсък през 688 г. Така или иначе, надписът на Тервел свидетелства, че двете общности поддържат тесни връзки, но запазват определена самостоятелност. *Чичовците* (Кубер и/или неговите приемници) отказват да подкрепят Юстиниан II въпреки поканата на по-старшия „племенник“ от Плиска. Обаче през не-

риода 718 – 720 г., когато бившият император Артемий-Анастасий II (713 – 715) прави опит да си върне властта с българска помощ, двете общности действат заедно. Отново намесата е по инициатива на Тервел, но сега в нея участват и Куберовите българи. Император Лъв III (717 – 741) урежда отношенията си с Тервел, а чрез него – и със съплеменниците му в днешна Македония, с което метежът пропада.

Какви са контактите между двете общности през драматичния период в средата на VIII в., остава неизвестно, но едва ли е случаен замисълът на Телериг през 774 г. да пресели *Верзития* в България. Дали тук става дума просто за „преселване“, или пък за „присъединяване“, може да се спори. И в единия, и в другия вариант е налице един на пръв поглед фантастичен проект на властите в Плиска, който няма обяснение без съпричастието на „другите българи“ от днешна Македония. Император Константин V Копроним, използвайки агентурата си в Плиска, разкрива този замисъл и разгромява българската войска край нелокализираната Литосория някъде в Северна Тракия. Вероятно засилването на византийската мощ сближава по-слабата в демографско и военно отношение група на Куберовите българи още повече с властите в Плиска. Въпреки понесените византийски удари и политическата нестабилност България оцелява и на няколко пъти се опитва да премине в контранастъпление.

Двама изследователи – проф. Станислав Станилов и проф. Йордан Андреев, независимо един от друг, лансираха една интересна хипотеза. Според нея кан Крум е произлизал не от т.нар. панонски българи (теза, която не се подкрепя от конкретни доказателства), а вероятно от общността на Куберовите българи. Основанието за подобно предположение се крие в онова, което Николай Мистик пише на цар Симеон Велики в едно от своите писма – че българите са *откъснати клони* от племето на аварите или *аварски роби и бегълци*. Нека припомним и писаното от Анна Комнина (XII в.) за потеклото на Самуил от династията на българския владетел *Мокрос* (изопачено от „Кромос“/Крум), което би могло да има връзка отново с рода на Кубер. С други думи, може да се допусне, че след междуособиците в средата на VIII в., свързани с родовете Вокил (Укил) и Угаин, в един момент аристокрацията в Плиска отново е потърсила владетел от харизматичния род Дуло, чиито наследници биха могли да бъдат открити единствено сред потомците на Кубер. Колкото и хипо-

метични да си остават тези разсъждения, те не трябва да се изключват по принцип в опитите ни да осмислим многото загадки на българския VIII в.

През IX в. българската гържава преминава в решително настъпление, което довежда до присъединяване на обширни земи, които днес са на територията на Македония, Албания, Гърция... Това става в решаваща степен при *архонта на многото българи* Пресиан I (836 – 852), бащата на княз Борис-Михаил. Така потомците на Куберовите българи, наричани от византийските автори *българи скити*, окончателно стават поданици на Плиска. Българската общност в Македония, която също е в процес на сливане с местните славяни, става неразделна част от изграждащата се българска народност. По всяка вероятност силната местна аристокрация, сред която през IX – XI в. се срещат достатъчно (пра)български имена (Таригин, Кракра, Елемаг, Ивац и др.), поне отчасти е произлиerala от потомците на Куберовите българи. Сред нея се запазва консервативният дух на старите български традиции, което проличава в борбата с Василий II Българоубиец. Етнокултурната симбиоза в днешна Македония напомня развитието на същия процес в Добруджа и Българския североизток. Обединението на „двете Българи“ през IX в. превръща *Долната земя Охридска* (название на днешна Македония в творби от XIV в.) в крепост на българската гържавна идея и народностна идентичност за векове напред.

2. Кан Тервел и неговите съвременници

Изминалото хилядолетие от грандиозната победа на българската войска над арабските нашественици при Константинопол е чудесен повод да се обърнем отново към личността на знаменития владетел, военачалник и дипломат кан Тервел (700 – 721) – син на кан Аспарух и внук на първостроителя Кубрат. Нека в синтезиран вид очертаем общата картина на събитията, в които ролята на България и нейния владетел е фундаментална.

Византийската столица Константинопол, *Новият Рим* на империята, *Новият Йерусалим* на християнството, привлича завоевателните стремежи на арабите със самото „раждане“ на ислямския халифат. Като главна цел на започналата и изключително мащабна експанзия, както се твърди в някои легенди, градът е посочен от самия Мохамед. Във времето на пророка е известен само един сблъсък с византийската армия (при Муттах през 629 г.), при който арабите са победени. Грандиозният двубой започва през 634 – 636 г. при халифа Умар, като само за няколко години империята губи най-богатите си земи на Изток: Сирия, Палестина и Египет. Настъплението в Мала Азия започва при Усман (644 – 656), третия от *праведните халифи*. Натискът се засилва, когато известният пълководец Муавия, управител на Сирия, изгражда силен флот. Първата атака срещу града на Босфора е предприета през 669 г., когато Муавия е вече халиф. През 674 – 678 г. арабите блокират византийската столица с огромен флот. Притежаващите много по-богат морски опит и по-добри кораби ромеи нанасят катастрофални загуби на противника. Заслуга за победите има и т.нар. гръцки огън – византийският „напалм“ (запалителна смес от нефт, сяра и др. вещества). Често моряците на арабския флот, предимно сирийски християни, гезертират на страната на своите едновеци.

Военните победи над „суперсилите“ Персия и Византия тласкат ислямските завоеватели към идеята за „световно господство“. През 698 г. в арабски ръце падат земите около Картаген, дотогава византийска провинция, което трасира настъплението през Северна Африка към Испания и Западна Европа. При халифа Уалид I (707 – 715) е поставена задачата за пълното унищожение на Византия. Неговият

брат и наследник Сюлейман (715 – 717) започва войната, вдъхновен и от пророчеството, че Константинопол ще бъде завладян от халиф с името на гревен пророк. Сюлейман (от евр. Соломон) до онзи момент е единственият с такова име... Император Анастасий II (713 – 715) взема мерки за отбрана, продължени от Теодосий III (715 – 717). Инициативата обаче остава в арабски ръце и през 716 г. Маслама, брат на халифа, настъпва в Мала Азия. Бъдещият император Лъв III, тогава стратег на голямата провинция Анатоликон (името ѝ векове по-късно се променя в турското Анадол), сключва примирие с нашественика. Нещо повече, Лъв изявява мнима готовност да стане арабски васал! Походът е прекратен, но Лъв, вече заел византийския трон, не спазва обещанията си. Арабското настъпление е възобновено с нова сила. Маслама окупира малоазийското крайбрежие, пресича Дарданелите, нахлува в Тракия и на 15 август 717 г. е пред Константинопол. Флотът от 1800 кораба блокира града, но търпи загуби от ромейските сили. Още през първите месеци от обсадата Маслама е атакуван от Тервел. Въпреки всичко, решени да ликвидират Византия, арабите остават да зимуват пред стените на града, като изграждат защитен вал и на север предвид българските атаки. Зимата е тежка, което причинява небивал глад, епидемии и смърт в арабския лагер. Опитът да бъдат осигурени припаси от Тракия води до ново поражение, нанесено на един 20-хиляден арабски корпус от българската войска. През пролетта на 718 г. Маслама получава сухопътни подкрепления, на помощ идват и две огромни ескадри от Сирия и Египет, броящи общо 760 кораба! Византийският флот парира техните действия, но гибелният удар е нанесен отново от кан Тервел и неговия син и престолонаследник Кормесий. Над 20 хиляди араби падат в бой с българите, а през август 718 г. остатъците от армията се изтеглят по заповед на халифа Умар II (717 – 720). Военната катастрофа води до сериозни промени в геополитическите приоритети на Арабския халифат. Независимо от завоеванията в Испания, довели до вековното арабско присъствие на Иберийския полуостров, християнска Европа е спасена.

Обсадата на Константинопол през 717 – 718 г. е не просто реванш за предишните неуспехи – напротив, тя е кулминацията на масираната война по суша и море, започната през 715 г. Войната е подготвяна в продължение на години и е обезпечена с огромни човешки

и материални ресурси. С превземането на византийската столица Арабският халифат целъ да унищожи вековната Римска империя в лицето на нейната приемница Византия – гаранция за успешното завладяване на останалите европейски държави. Всичко това прави българската помощ за Византия и победата над арабските завоеватели събитие със световноисторическо значение.

Нека накратко припомним кои са главните политически партньори, съюзници или противници на кан Тервел. Несъмнено сред тях най-ярко се откроява византийският император Юстиниан II (685 – 695, повторно: 705 – 711). Последният представител на емблематичната Ираклиева династия е енергичен и решителен човек, който обаче има тиранични методи на управление, проявява непоседователност във вътрешната и външната политика, както и авантюризм... При свръхнапрежението, в което е поставена Византийската империя в онази епоха (главният фактор е почти перманентната война с арабите), Юстиниан на два пъти губи властта, а в крайна сметка – и живота си. През първото му управление на българския трон е самият кан Аспарух (665/680 – 701), а древнобългарската общност в днешна Македония е оглавявана от неговия брат Кубер. Младият тогава император води война с „двете Българи“ през 688 г., в която постига успехи срещу хората на Кубер, но в крайна сметка търпи сериозно поражение. Както знаем от Тервеловия надпис при Магарския конник, през 705 г. *чичовите хора* на Тервел отказват да се включат в похода за връщането на Юстиниан на престола.

Нямаме преки данни дали в онези години Тервел се е познавал лично с императора, но това може да се предполага с голяма степен на увереност. В своя роман „Кан Тервел – кошмарът на Халифата“ (2013 г.) писателят Емил Димитров в литературна форма „изпраца“ българския престолонаследник в Константинопол по време на неговата младост. В случая художествената измислица лежи на повече от правдоподобна основа – подобни примери имаме още с дядото на Тервел – кан Кубрат, в началото на VII в., както и в лицето на бъдещия цар Симеон Велики в неговата младост. Официалната форма на подобно присъствие на български принцове във византийската столица е била „обучение“, въпреки че в една или друга степен става дума за облечено в приемлива форма заложенчество като гаранция на мирен договор. Дори и да не е било така, със сигурност

наследникът на Аспарух е участвал в двустранни преговори, срещи и т.н. С други думи, Тервел вероятно се е познавал с императора и неговото обкръжение. Поради това намесата на Тервел във вътрешните работи на империята през 705 г. в определена степен се е дължала и на факта, че той отлично е познавал своя политически партньор, знаел е какви условия да му постави, как да гарантира българските интереси. Съответно – да постигне титлата „кесар“ (безпрецедентен случай в историята на средновековна Европа!) и дори, както напълно основателно приема проф. Георги Атанасов, да стане зет на императора като съпруг на византийската принцеса Анастасия.

След първия преврат срещу Юстиниан на византийския престол идва Леонтий (695 – 698), който със сигурност е бил добре позната личност за Аспарух и Тервел. Следващият ромейски василевс Тиберий III Ансимар (698 – 705) първоначално е поддържал добросъседски отношения с българите. Решителната намеса на Тервел в полза на сваления Юстиниан в определена степен се е дължала на сближението на Тиберий Ансимар с хазарите, което е било крайно нежелателно за България. В още по-голяма степен това се отнася за императора от арменски произход Филипик Вардан (711 – 713), който с подкрепата именно на хазарите сваля Юстиниан от престола. За българския владетел най-опасни са подновените съюзни отношения на Византия с хазарите. Ответният удар не закъснява – през 712 г. армията на Тервел нахлува в пределите на империята, достигайки до стените на Константинопол. Натискът най-вероятно е съгласуван с опозицията срещу Филипик, който скоро след това е свален. Издигнатият на престола Артемий Анастасий (713 – 715) е свързан с Юстиниан II, съответно е приемлив за българите. Отношенията отново са приятелски, което проличава и от подкрепата на Тервел за Анастасий при опита му да си върне престола през 717 г. Впрочем при поредния византийски василевс Теодосий III (715 – 717) е сключен българо-византийският договор от 716 г., който и век по-късно е смятан за образец в българо-византийските отношения.

Достигахме до бележития император Льв III (717 – 741), чийто съюзник е Тервел в грандиозната война с арабите. Льв остава в историята със заслугите си срещу арабската експанзия, но и с победилото при него иконоборство. По-важна за нас в случая е „историята“

на неговите връзки с България и със самия Тервел. По традиция този император е наричан *Исавър/Исавриеи* по името на родния му край, но още в края на XIX в. в науката надделява прозвището *Сириеи* предвид неговия етнически произход. Впрочем може би най-точно би било Лъв да бъде наречен *Месемвриеи!* Преселен още в детството си заедно със своите роднини от Сирия в балканските предели на империята, Лъв израства в района на Месемврия/Несебър, където Юстиниан II заселва „ромейско“ гранично (акритско) население. Това население не само е враждувало със своите северни съседи, но в дълги периоди от време е живяло с тях в мир, поддържало е добросъседски контакти и т.н. В крайна сметка през 705 г. Лъв е командир на византийските акрити на българската граница. Той не се противопоставя на военния поход на Тервел в подкрепа на *носоотрязания* Юстиниан, а дори снабдява войските му с храна. Наред с напрегнатата военнополитическа обстановка все пак и старото познанство между Тервел и Лъв спомага за здравия българо-византийски съюз през 717 г.

За съжаление, нямаме конкретни данни за българо-хазарските отношения, но не бива да забравяме нещо изключително важно – именно тази „степна империя“ ликвидира Старата Велика България, което води до преселението на Аспаруховите и Куберовите българи на Балканите. Тервел е роден в старата родина, а баща му Аспарух загива във война с хазарите. Началото на собственото му управление започва с война именно с този изконен български враг! Съвременник на Тервел е хазарският каган Ибузир Глиаван, управлявал повече от три десетилетия. В началото на VIII в. каганът подкрепя заточения в Херсонес (дн. Севастопол на Кримския полуостров) Юстиниан и дори го жени за своята сестра. През 704 г. обаче Ибузир приема богатите дарове на Тиберий Апсимар и решава да предаде „носоотрязания“ на неговите врагове. Научил за тези планове, Юстиниан бяга при Тервел и влиза в плановете на българите за намеса във Византия. Няма съмнение, че в политиката на Тервел е имало силен антихазарски елемент.

Съвременници на кан Тервел са неколцина арабски халифи. Надали може да има съмнение, че българи и араби са имали достатъчно информация едни за други, както и за владетелите на двете страни. И все пак директният сблъсък на Тервел е с прочутия пълководец Маслама, син на халифа Абд ал Малик (685 – 705), брат на тримата

следващи халифи: Уалид I (705 – 715), Сюлейман (715 – 717) и Умар II (717 – 720). Като син на робиня, Маслама не предявява претенции към престола, оставайки лоялен към своите братя халифи. През целия си живот той е начело на военни походи, най-вече против Византия и Хазарския каганат. Умира в Сирия през 738 г., а векове наред името му се споменава в хрониките и дори в арабските легенди.

Пред стените на Константинопол през 717 – 718 г. българи и ромеи се сражават с многохилядна арабска армия, предвождана от прочутите командири Сюлейман, Вакхар, Умар, Убайда, Шерхалие, Мусайда, Амр, Софиан, Йезиг... Няма съмнение обаче, че най-силно се откроява главнокомандващият Маслама. В неговите ръце е съсредоточена огромна военна мощ, а самият той лично търпи тежки поражения от Тервел. И нещо много важно – въпреки военната катастрофа при Константинопол Маслама не изпада в немилост – очевидно халифът Умар и тогавашният арабски елит са си давали сметка, че прославеният пълководец е имал нещастие да се сблъска с изключително опасен противник. Това е още едно признание за военния талант на българския кан Тервел, което си струва да отбележим.

Съпоставката между българския владетел и някои от най-видните му съвременници ни помага да се докоснем до мащабите на Тервел като една от най-великите личности на онази епоха. Днес, от дистанцията на цяло хилядолетие, можем категорично да заявим – през 717 – 718 г. кан Тервел проявява качества на държавник от европейски и световен мащаб! За българския владетел е било очевидно, че Византия изнемогва под арабските удари, че Константинопол наистина може да бъде превзет. Тервел съзнава, че въпреки противоречията между България и Византия империята е реалната прерада пред ислямската експанзия. Политическият опит и интуиция дават на Тервел единствено вярното решение – мощна, решителна подкрепа за Византия пред алтернативата на опасното съседство с агресивна сила, която притежава огромни ресурси и не крие своите завоевателни амбиции в световен мащаб.

Тервел нанася тежко поражение на арабите, които за по-малко от век изграждат ислямска „империя“ с огромна територия, които побеждават армиите на „Велики сили“ от ранга на Сасанидска Персия и Византия. Последователите на Мохамед овладяват богати земи и огнища на древни цивилизации като Сирия, Месопотамия, Палес-

тина, Египет... Крайно време е да се признае, че победата, извоювана от кан Тервел, е далеч по-съдбоносна за Европа и християнската цивилизация, в крайна сметка – за бъдещето на човешката цивилизация, в сравнение с онази на Карл Мартел при Поатие. Ако през 732 г. срещу франките действат арабски сили от Испания, то през 717 – 718 г. против „световната столица“ Константинопол се отправят основните сухопътни сили и флотът на гигантския, стъпил на три континента Арабски халифат. И ако някой спира арабската експанзия към Европа, това е коалицията на България и Византия. Победата над арабските завоеватели пред стените на Константинопол отрежда на великия владетел Тервел заслужено място в историческия пантеон на Европа като неин защитник и спасител в далечната, романтична и героична епоха на Средновековието.

3. „Българската криза“ през втората половина на VIII век

Един от най-заплетените, но без съмнение изключително важни проблеми от историята на средновековна България е мащабната вътрешнополитическа криза през втората половина на VIII в. Започнала в средата на столетието, тя е съпроводена от мащабна чужда агресия и достига своя апогей към 765 г. Нещо повече, въпреки симптомите на постепенна стабилизация през следващите десетилетия, вътрешнополитическите трусове в столицата Плиска и страната продължават до началото на IX в. Става дума за един от най-тежките в политически план и най-трудни за интерпретация периоди от нашето минало. Знанията ни за събитията, за съжаление, твърде оскъдни, дължим преди всичко на византийските хронисти Теофан Изповедник и Никифор, константинополски патриарх от 806 до 815 г. Особено важна е информацията в „Именника на българските канове“ – писмен паметник, който на свой ред е обект на много спорове. Темата за „българската криза“ през втората половина на осмото столетие е разработвана от редица наши и чужди учени: Васил Златарски, Джон Бъри, Веселин Бешевлиев, Омелян Прицак, Моско Москов и др., в последно време – и от Петър Николов-Зиков и други изследователи. Нашата интерпретация беше представена в съавторство с г-р Стоян Михайлов в том III на „Българска национална история“ през 2015 г.

След впечатляващото начало на българската гържавност на Долни Дунав и Балканите страната е управлявана от преките наследници на Аспарух и Тервел: Крумес (Кормесий) I (син и съвладетел на Тервел, самостоятелно след 721 – преди 727 г.), Крумес (Кормесий) II, споменат през 727 г., и Севар (след 727 – около 737 г.). До средата на века между българи и ромеи цари мир, поради което византийските автори не споменават нищо за своята северна съседка. Вниманието им е заето от перманентния конфликт с арабите и споровете „против“ и „за“ иконите (т.нар. иконоборство). Благодарение на нашия „Именник“ научаваме, че след Севар престолът е зает от Кормисош (така е предадено името в старобългарския текст), който би могъл да бъде наричан и Крумес (Кормесий) III. Най-вероятно става дума за вариант

на „царското име“, какъвто е случаят и с името на кан Крум. Редица автори поставят края на властта на този владетел през 756 г., но по-прецизните изчисления показват като по-вероятна 754 г. Кормисош е първият владетел от династията Вокил (друг вариант Укил), чието име също е със стара индоевропейска основа.

Според „Именника“ Кормисош *измени рода Дулов*. За повечето изследователи, вкл. Васил Златарски, Петър Мутафчиев, Омелян Прицак, Моско Москов и др., промяната е насилствена, съответно Кормисош е узурпатор. Според Прицак Кормисош сваля с преврат последния владетел от рода Дуло, който се е казвал *Вихтун* – мнение, което обаче не се приема от мнозинството изследователи. Разбира се, съществува възможността старата династия да слеза от сцената поради отсъствието на преки наследници, както неведнъж е ставало в световната история. При това, ако съдим по последвалия случай с кан Сабин (зет на Кормисош), напълно възможно е самият Кормисош да е бил зет на Севар. Името на новия владетел е почти същото като онова на внука и правнука на Аспарух, а именно Крумес (Крумесис на гръцки), предавано от византийските и западните автори като Кормесий. То надали е случайно и е българското съответствие на древното персийско „царско“ име Хормазд/Ормазд, давано в чест на върховния бог Ахура Мазда.

За управлението на Кормисош липсва конкретна информация. За Теофан и Никифор вътрешният конфликт в България не е приоритетна тема, от друга страна, двамата хронисти предават събитията съвсем накратко, и то десетилетия по-късно. Когато става дума за кризата в България, трябва да имаме предвид, че главният „герой“ за византийските автори е император Константин V Копроним (741 – 775), а българската тема е засегната главно във връзка с неговата външна политика. В продължение на четвърт век енергичният и войнствен император осъществява девет (!) масирани военни похода срещу България, чиято цел е да я извади от строя, да я подчини и дори да я унищожи. Въпреки своята ненавист към император Константин V заради следваната от него иконоборческа „ерес“ двамата автори отделят подобаващо внимание на походите му срещу българите.

През 50-те години на столетието, слагайки началото на подготвката за агресия на север, Константин заселва в Тракия сирийци,

арменци и „еретици“ павликяни, като започва да строи и крепости по границата с България. През 755 – 756 г. българите протестират и поставят остро въпроса за изплащане на данък (*нактон*) предвид едностранно нарушеното статукво. Ромейският император безцеремонно отхвърля искането, което предизвиква български военен удар до „Дългата стена“ в подстъпите на Константинопол. Византийските земи са опустошени, като са отвлечени и пленници, което показва военния потенциал на България към онзи исторически момент. Мнозина изследователи приписват този поход на кан Кормисош, свързвайки смъртта му с военен неуспех. Истината е, че от 754 г. нататък България е управлявана от Винех – владетел от същия род Вокил, вероятно син на Кормисош. Именно Винех решава да потърси сметка от Византия, с което е поставено началото на дългогодишен военен конфликт, белязал почти цялата втора половина на VIII в.

През 759 г. император Константин V взема инициативата в свои ръце и нанася мощен контраудар срещу България по суша и море. Нещо повече, флотът от близо 500 кораба навлиза по течението на Дунав и извършва опустошения в Северна Добруджа. Същевременно сухопътните сили атакуват границата по Източна Стара планина. Военната активност в района на Дунавската делта, характерна и за някои от следващите византийски походи, е интригуваща. Съществуват основания да се мисли, че т.нар. Онгъл (както изглежда, големият укрепен лагер при дн. Никулицел, недалече от Исакча) заедно с Плиска е продължавал да играе ролята на втора (или все още първа?!) българска столица, в която са съсредоточени значителни военни сили.

Винех действа решително, преминава Веригава (Източна Стара планина) и се появява при крепостта Маркели (до Карнобат), която по онова време е на територията на Византия. В състоялото се сражение българите *са обърнати в бягство*. Идва българско предложение за мирни преговори, които или не започват, или скоро са прекратени. Следва ново сражение в проходите на Стара планина, което този път завършва с тежко поражение за ромеите, като загиват неколцина висши военачалници. Император Константин е принуден да отстъпи, но въпреки победата Винех подновява предложението за мир. Нещо повече, както пише Никифор, *българите изпратили като*

зложници своите деца. Най-вероятно, независимо от победата или постигнатото „реми“, българските военни, а вероятно и стопански ресурси са сериозно отслабени, докато империята разполага с далеч по-силни „активи“. Въпреки че този ход на Винех не е бил лишен от основания, недоволната аристокрация извършва преврат. Владетелят е убит заедно със своите родственици, а на престола е издигнат младият и войнствен Телец (760 – 763) от рода Угаин.

Новият владетел веднага напада *най-близките ромейски земи и крепости*, на което Константин V отговаря с нов поход. Императорът изпраща огромен флот от 800 *хеландии* (ладии), всяка от които превозва 12 *катафрактарии* (тежковъоръжени конници). По суша настъпват други ромейски кавалерийски и пехотни части. Телец действа изпреварващо, водейки като съюзници и *множество славини*, пресрещайки противника в полето на Анхиало/Поморие. На 30 юни 763 г. започва кръвопролитно сражение, продължило през почти целия ден и завършило с победа на ромеите. Много българи загиват, други са пленени, а някои преминават на страната на противника... Последната „подробност“ свидетелства за вътрешно разделение, което в конкретния момент води до откровено предателство. Тежкото поражение е последвано от демонстративно унижение – следвайки древната римска традиция, императорът влиза в Константинопол с триумф, а пленените българи в гървени окови са оставени да бъдат избити от екзалтираната тълпа! В резултат на всичко това в България настъпва поредният преврат, а Телец и неговите приближени са избити.

Нека още тук хвърлим поглед към възможните причини за кризата, колкото и неясни да са те. Изследователите изказват различни хипотези – борба между „прабългарска и славянска партия“ (Васил Златарски), между „провизантийска“ и „национална“ групировки (Петър Мутафчиев), между враждуващи български родове... Смяната на Дуло, а временно и на Вокил, разпалва стремежа на най-знатните родове към върховната власт. Както отбелязва Васил Гюзелев, вътрешната стабилност е разклатена и от природни катаклизми – през 763 г. настъпват небивали студове, а крайбрежието на Черно море замръзва. Следват суша, глад и масови преселения на хора от бедстващите райони... Както предположихме в книгата „Бунтари и авантюристи в средновековна

България“, възможно е като катализатор на кризата да е послужило и издването на нови групи (пра)българско население от Северното Черноморие в резултат на вътрешните борби в Хазарския каганат. Подобни миграции създават напрежение дори и днес, да не говорим за Средновековието... Разбира се, логично е посочените фактори да са действали заедно. За щастие, държавата на българите устоява на предизвикателствата, но апогеят на кризата тепърва предстои.

Със свалянето на Телец „партията“ на династията Вокил постига реванш – през 763 г. на престола е поставен Сабин, зет на царувалия девет години по-рано кан Кормисош. Както изглежда, Сабин е разумен държавник, натрупал политически опит още при своя тъст. Той трезво оценява ситуацията и предлага преговори за мир с Византия. Страстите в Плиска обаче са изострени до такава степен, че владетелят е принуден да търси убежище във Византия... Така чрез преврат на власт идва Паган (763 – 765), за когото се предполага, че е от рода Угаин. Независимо от радикалната линия, олицетворявана от неговия род, и този български кан в крайна сметка решава да търси преговори за мир с империята. Константин V не само отхвърля предложението, но през лятото на 765 г. предприема нов поход. Достигайки границата, която обаче е добре защитена от българите и съюзното славинско племе севери, Константин V все пак дава съгласие за преговори. Нещо повече, проведена е „среща на върха“ между императора и българския кан. На нея присъства и Сабин, когото Константин V се стреми да върне на българския престол. Това показва, че бившият владетел продължава да има влияние в България, независимо от краткото си управление. От друга страна, тази груба провокация ясно показва желанието на византийския василевс да се меси директно в българската политика.

Около Паган съществуват някои неясноти. За патриарх Никифор той се е казвал Кампаган, което според проф. Веселин Бешевлиев визира не самия владетел, а втория по ранг в българската държава – тогавашния кавхан. Тази поредна „загадка“ намира неочаквано решение през 1985 г., когато в района на Търговище Казимир Попконстантинов открива старобългарски надпис от 1281 – 1282 г. В него се чете „Паганъ“, както се е казвал един местен болярин – доказателство за съществуването на въпросното име и за присъствието

му в българската именна система дори и в края XIII в. С други думи, Кампаган трябва да се чете като „кан Паган“.

Един от най-тежките проблеми за българските владетели са византийската агентура и „петата колона“ в страната. Византийски агенти, улеснени от т.нар. *приятели на императора* в Плиска, тайно отвеждат семейството на Сабин във Византия. После правят нещо още по-гръзко, отвлечайки Славун, княза на северите, и Християн, водач на византийски *скамари* („разбойници“), които преминават на българска страна. Императорът предава двамата пленници на византийски лекари, които ги умъртвяват със садистични „медицински“ експерименти... Съдбата на Паган също е трагична – за да спаси живота си, той се опитва да избяга с византийски кораб през Варна, но е убит от собствените си хора. На трона е поставен Умор от династията Вокил, свален само след 40 дни! На власт идва Токт (отново през 765 г.), както изглежда, последен владетел от династията Угаин. Прав е проф. Веселин Бешевлиев, че името категорично е *Токт*, а не монголското *Токту*, както погрешно е наричан този владетел в почти всички книги, енциклопедии, учебници по история.

Патриарх Никифор нарича Токт *мъж българин* – своеобразен маркер за принадлежността му към антивизантийската „партия“ на рода Угаин. Не на последно място, във византийските извори този български кан е представен като *брат на Баян* (или „Ваян“?) – явно отлично познат в Константинопол знатен българин, удостоен с високата титла „патриций“, която се чете и върху неговия личен печат. Всичко това няма как да е случайно и поставя въпроса дали Баян не е предишен български владетел, макар и управлявал краткотрайно?! Съответно със завръщането на Баян в Плиска може би имаме пример за съвладетелство на двамата братя Токт и Баян?

Промяната, която застрашава византийското влияние, мотивира Константин V да организира нов наказателен поход. Вътрешнополитическата криза, ромейската агентура, пленяването на Славун (именно северите още от времето на Аспарух пазят проходите във Веригава), улесняват поредната византийска агресия. Този път ромейските войски преминават проходите, без да срещнат особена съпротива, и дори опустошават земите на север от Балкана! Токт и Баян, които явно нямат достатъчно войска, напускат Плиска, надявайки се да съберат още военни сили. Това не става, напротив

– двамата братя загиват в *горите край Дунава* (явно Лудогорието, известно и с по-късното си куманско име Телиорман/Делиорман), и то в битка с вътрешните си противници! В чии ръце преминава властта в България след гибелта на Токт и Баян, е неизвестно. Приема се, че това е Телериг, въпреки че първото споменаване за него е едва през 770 г. Така или иначе, българите успяват да се консолидират за противодействие. Поради това, въпреки успешния пробив на българската отбрана, *император Константин със страх се завърнал, без да направи нещо доблестно*.

През 766 г. Константин V организира нов поход, в който наред със сухопътните сили е задействан флот от 2600 кораба! Огромната численост предполага, че този път императорът е решил веднъж завинаги да приключи с българите. Предвид екстремната заплаха от Плиска са предложени преговори за мир, които Константин отхвърля. Този път самата природа се оказва български „съюзник“ – ураганен вятър унищожава голяма част от византийския флот, като са дадени стотици жертви. Според Веселин Бешевилюев става дума за ескадрата, която потегля от Месемврия/Несебър към Варна и Дунавската делта, за да нанесе удар от север. Така или иначе, морската буря проваля замисъла за действие и на сухопътните сили. По заповед на императора телата на издавилите се ромейски войници са уловени с мрежи и погребани, а армията безславно се завръща назад.

През следващите осем години липсват сведения за византийска активност на българския фронт, което е показателно за възстановяващите се военни сили на България, независимо от вътрешната криза. През следващите години няма наказателни походи, което се дължи както на предишните неуспехи, така и на подновения през 770 – 773 г. двубой с арабите. В крайна сметка Византия запазва надмощието си в Мала Азия, което е следствие и от преместването на центъра на властта в Арабския халифат от Дамаск в Багдад. Геополитическите промени позволяват на Константин V отново да насочи поглед на север и да планира нова серия походи срещу северните съседи на империята. По същото време владетел на България е Телериг (около 766 – 777), който се оказва способен политик и държавник.

През май 774 г. Константин V изпраща срещу България 2000 кораба, с които елитната ромейска конница е транспортирана до Месемврия/Несебър и Анхиало/Поморие. Самият василевс с част от